

Проект № 964 „Заедно и равни: правата на търсещите убежище и закрила” към Фонд Активни граждани България <https://www.activecitizensfund.bg> тематичен приоритет 1 Подобряване на демократичната култура и гражданска осведоменост. Финансовата подкрепа е предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство на стойност € 15 000

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Стойна Кръстанова“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България

Апробация на изследователските методи,

предвидени в проекта „Заедно и равни: правата на търсещите убежище и закрила” проект № 964 към Фонд Активни граждани България по ФМ на ЕИП 2014-2021

При изготвянето на проектното предложение изследването е включено в Дейност 3 *Изследване с методите на спешната антропология (м. 2-9) със заложен резултат: създаване на „антропологична снимка” за състоянието и проблемите на бягащите от войната украинци. Изследването следва приоритет: Осъществяване на изследвания за подпомагане на вземането на решения, формулирането на обществени политики и дебат.*

В описанието на изследването е предвидено теренно проучване с избягали от войната граждани на Украйна, работодатели, хотелиери, представители на местни власти и публични институции в пет контролни селища от област Пловдив чрез

методите на неструктурирано и полуструктурирано интервю, фокусирано интервю, фокус-групи, аудио- и видео интервю, теренни бележки, фото-заснемане. Основна задача при анализа и интерпретацията на емпиричния материал е намирането на допирни точки със законодателството за закрила на търсещите убежище. В резултат от тази „моментна снимка” се очаква идентифициране на проблемите на уязвимата група и възможностите за законов отговор, информирането за правата на търсещите убежище и бежанците, преодоляване на информационното неравенство и като цяло – намаляване негативите от войната.

За настоящата методоложка апробация бяха направени следните стъпки, обсъдени / проверени на работната среща на екипа на проекта, проведена на 18.12.2022 г.

1. Проучване и представяне на някои от жалоните в теренната работа и теоретичните достижения, свързани с понятията *уязвими групи, пострадали от военни действия, човешки права, преходи, етнопейзаж, детериториализация, адаптация, акултурация, политики, активизъм, пазар на труда* и пр.
2. Обобщения на основните проблеми на украинците в Пловдив и областта, свързани с *езика, намирането на работа, правната защита, реакциите в местната общност, страданието, взаимопомощта, изключването / отхвърлянето, благотворителността* и др. идентифицирани от досегашните резултати от т. нар. „кабинетните проучвания” (desk research), наблюденията върху местния контекст, интервютата и срещите, проведени с експерти и активисти.
3. Очертаване на приносния характер на методологията на „спешната антропология”, адаптирана за конкретния случай.

Изследователският екип на проекта съчетава взаимодопълващи се компетенции на учени и практики в полетата на етнологията, антропологията, социологията и правото. Тази интердисциплинарност е необходима, поради

обстоятелството, че изследването не решава един определен научен проблем, а спешно търси изход от възникнала *хуманитарна криза*, за която обществото домакин (чрез своите институции) и самите пострадали нямат изградени методи, протоколи и регламенти за справяне, което поражда и различни културни, социални, икономически и правни предизвикателства. Обвързването на научен резултат от теренно изследване с взаимноприемливо практическо приложение налага такъв *еклектичен*¹, интердисциплинарен подход.

В центъра на споменатите научни полета е поставена антропологията като всеобхватна наука за изучаване на човека, неговото общество и култура (Eriksen 2001, 2017). В случая се разчита на антроположките опит, знания и чувствителност към другостта, различията, уязвимите групи, от една страна, и на способността за осъществяване на хуманистичен превод между културите и на ангажираността към съвременните хуманитарни кризи, от друга. Същевременно се излиза от класическите рамки на конкретната дисциплина и се представя стратегия за комуникация с *външния свят* (макрообщество, институции, медии), с което се достига до ефикасността на една *публична антропология* не само като форма, но и като съдържание (срв. Eriksen 2006: 9).

Като основен стратегически метод е заявен подходът на *спешната антропология*. Той е определен от необходимостта за неотложна антроположка реакция за решаването на криза, в която е поставена конкретна културна общност (Nash 1979; Zhelyazkova 2003; Link 2021).

Паралелно с това някои автори говорят и за *ангажирана антропология* (в смисъла, че научното изследване не се дистанцира от засегнатите страни (макрообщество, институции, уязвима общност), а е поставено в полза на урегулиране на отношенията между тях) (срв. Eriksen 2006). Продължава използването и на *антропология на действието / приложна и активна антропология* – концепция, която е била в основата на *класическата спешна*

---

¹ Лора Надер цитира дипломната теза на Дейвид Сребер (David Serber 1971), в която се твърди, че за да допринесат за разбирането на институциите и тяхното комплексно влияние върху живота на хората, антрополозите трябва да използват методоложки смесен – еkleктичен подход (Nader 1972: 308).

антропология, която в контекста на изследването в настоящия проект подсказва, че проучването трябва да бъде последвано от конкретно действие по решаване на кризата и облекчаване на страданието на засегнатата от войната общност.

Акцентирането на неотложното действие не само в изследването, но и в приложението му в последващите политики, доближава заложената спешна антропология до стратегическия метод *изследване и действие*. Този подход е развит и в т.н. *включено изследване и действие / изследване-и-действие с участие* – процес, при който изследователите и „участниците” (представители на уязвимата група) систематично работят заедно в цикли, за да изследват опасения и проблеми, които нарушават живота на хората. По този начин съвместно се обмислят начини за промяна на ситуации или изграждане на капацитет, за да се стигне до социална реформа на макро равнище или приемственост в индивидуалния живот на микро равнище (Koch & Kralik 2006: 27). За разлика от този подход, обаче, изследването в рамките на настоящия проект не разполага с толкова време. Всъщност ограниченията във времето за изследване и действие са основна характеристика на спешната антропология.

В настоящото изследване се следва досегашната традиция в спешната антропология и в сродните ѝ стратегически подходи, като я надгражда с поставянето за решаване и преодоляване на проблемите в контекста на закрилата на украинските граждани в България и обвързва трите групи *бенефициенти* от изследователското и социалното действие: търсещите закрила и убежище украинци; институциите, отговорни за справяне с възникналата хуманитарна криза, и местната общност (макрообществото), която е разединена и социално фрагментирана в скалата между безрезервната подкрепа за „бежанците” и тоталното им отхвърляне.

Самата концепцията за спешна антропология поставя, от една страна, въпросите за кризите и проблемите пред съвременния свят (въпроси от теоретично естество), а от друга – начините за изследване и разрешаване чрез антроположкото познание и чувствителност (въпроси от методоложко естество).

Теоретичната подготовка в случая е от значение за успешното прилагане на заявения подход. Без да се претендира за изчерпателност, нито за някаква типология,

тук е необходимо да се споменат някои ключови антроположки идентифицирани проблеми, които могат да бъдат съотнесими към изследването на украинските граждани, търсещи закрила в България.

Един от тях е свързан с набора от граждански, политически, социално-икономически и културни права, които хората притежават и упражняват и се изразява в напрежението и конфликтите между приемащите страни и търсещите препитание, по-добър живот, или както е в случая с украинците – убежище. Както отбелязва Кристиан Крон-Хансен по друг повод, признак за това е *„тревожното разпространение на нови идеологии на изключване – нови есенциалистски дискурси – които основно подкрепят лозунга „Чужденците вън!“* (Krohn-Hansen 2003: 87).

Досега са идентифицирани различни методоложки предизвикателства в следствие на очертаните проблеми. Изследването в настоящия проект в някаква степен търси форми на комуникация между администратори, служители, местна общност и търсещите закрила в нея. В този контекст от значение е обстоятелството, че едновременно се изследват явления от полето на *политиката*, на *териториализацията* и на *детериториализацията*. В тази връзка би могло да се използва отбелязаното от изследователката на „правенето на политики“ Симоун Абрам, за отношението между „теренната работа, базирана на място“ и „теренната работа, базирана на политики“. Това означава, че политиката е формирала фокуса, около който се е развила теренната работа, докато „общността“, в която се предприемат етнографски изследвания, е „илюзия“, тъй като всяка общност постоянно преначертава и предефинира границите, а процесът на правене на политики е бил вътрешно разделящ и конфронтационен.

В контекста на хуманитарна криза е необходимо да се вземе предвид, че изследователите се сблъскват не само с конкретни проблеми, чакащи неотложно решение, но се натъкват и на лични истории, натоварени с много мъка, скръб и страдание. Психическото щадене на събеседниците и на изследователите е важен етичен момент при провеждането на изследването, но споделените чувства на състрадание, съпричастност и човеколюбие са от съществено значение за разбиране на страданието. Трябва да се напомни, също така, че представителите на уязвимата

група са основно жени – най-вече майки, много от тях – директно пострадали от военни действия. Това обстоятелство дава специфичен феминистки нюанс на този случай, и предизвиква широк спектър от емоции у самите изследователи.

След казаното по-горе, е обосновано, че в рамките на заявеното интердисциплинарно изследване чрез спешна антропология, в центъра е самото етнографското проучване, което да се осъществи както на терена на украинските организации, работещи по настаняването, помощта и адаптацията на бягащите от войната, така и в полето на ангажираните с проблемите на украинците, търсещи убежище и закрила, български институции и местни организации.

На работната среща на екипа беше предложен и набор от методи за анализ (*ролеви анализ, анализ на културен сценарий / схема анализ, обоснована теория, артефактен анализ / сравнителен анализ на правни документи* и др.), но преди събирането на теренен материал те не могат да бъде апробирани. Тук са споменати единствено като илюстрация и ориентир за евентуалната научна обработка на данните. Единствено се одобри *анализът на правните документи*, който разглежда степента на съответствие между различните регламенти, закони и решения на европейско, национално и общинско равнище и ги съпоставя с утвърдените местни практики. По този начин се очаква да се очертае нормативната рамка, която позволява спешно вземане на решения от активистите по места.

гл. ас. д-р Стоян Антонов